

30. Bury J.B. History of the Later Roman Empire. – L.: Macmillan, 1923. – 684 p.; 31. Gárdonyi G. Slave of the Huns. – Dent: A.L.B., 1969. – 358 p.; 32. Gordon C.D. The age of Attila: fifth-century Byzantium and the Barbarians. – Michigan: University of Michigan Press, 1966. – 228 p.; 33. Haldon J.F. The Byzantine wars: battles and campaigns of the Byzantine era. – L.: Tempus, 2001. – 160 p.; 34. Harvey C. Attila, the Hun. – N.Y.: Infobase Publishing, 2003. – 100 p.; 35. Herbert W. Attila: King of the Huns. – L.: H.G. Bohn, 1838. – 553 p.; 36. Hinds K. Huns. – L.: Marshall Cavendish, 2009. – 80 p.; 37. Holland C. The death of Attila. – Knopf, 1973. – 273 p.; 38. Howarth P. Attila, King of the Huns: Man and Myth. – L.: Barnes and Noble Books, 1994. – 205 p.; 39. Hutton E. Attila and the Huns. – L.: Constable, Limited, 1915 – 228 p.; 40. Ingram S. Attila the Hun. – Blackbirch: Blackbirch Press, 2002. – 112 p.; 41. Laidlaw R. Attila: The Scourge of God. – Bruklin: Birlinn, Limited, 2007. – 320 p.; 42. Laing J. Warriors of the dark ages. – Sutton, 2000. – 178 p.; 43. Little P. Secret of Attila: The Fall of the Huns. – N.Y.: Publish America, 2007. – 188 p.; 44. Man J. Attila The Hun. – L.: Transworld, 2005. – 389 p.; 45. Maenchen-Helfen O.J. The World of the Huns: Studies in Their History and Culture. – Berkeley; Los Angeles: L.: University of California Press, 1973. – 602 p.; 46. Mounter P. Attila the Hun. – Chicago: Jolly Good Egg Productions, 2008. – 84 p.; 47. McGovern W. The early Empires of Central Asia. – L., 1939. – IX, 435 p.; 48. Napier W. Attila. – L.: Orion, 2006. – 480 p.; 49. Nicolle D. Attila the Hun. – Oxf.: Osprey, 2000. – 64 p.; 50. Oliver M.T. Attila The Hun. – Lucent Books, 2005 – 112 p.; 51. Price S.S., Price S. Attila the Hun: Leader of the Barbarian Hordes. – L.: Scholastic Library Pub, 2009. – 128 p.; 52. Rice E. The Life and Times of Attila the Hun. – L.: Mitchell Lane Pub Incorporated, 2009. – 48 p.; 53. Segura A., Ortiz J. Attila. – N.Y.: Heavy Metal Magazine, 2001. – 48 p.; 54. Sugar P., Hanák P., Frank T. A History of Hungary. – Indiana: Indiana University Press, 1994. – 432 p.; 55. Thompson E.A. The Huns. – Blackwell, 1996. – 279 p.; 56. Thompson E.A. Romans and Barbarians: The Decline of the Roman Empire. – Wisconsin, 1982. – 553 p.; 57. Várdy S.B. Attila. – Dublin: Chelsea House Publishers, 1991. – 111 p.

УДК 929(477.85)

Віктор ДЕМОЧКО

БУКОВИНСЬКА ОДИССЕЯ ІСТОРИЧНИХ ЗНАМЕНИТОСТЕЙ

У рецензії на книгу Бабуха В.І. Буковинська одіссея історичних знаменитостей /В.І.Бабух, Т.В.Бабух. - Чернівці: Місто, 2012. - 80 с., аналізуються дванадцять нарисів, в яких розповідається про перебування на Буковині під час Першої світової війни видатних особистостей – коронованих персон, полководців, діячів революції, знаних майстрів пера.

Ключові слова: Буковина, Перша світова війна, Й.Б.Тіто, Микола II, Д.Карбишев, В.І.Чапаєв, Д.Рід, Л.Корнілов, О.Василевський, С.Єсенін, М.Булгаков, Карл I, Н.Махно, Й.Главка.

Віктор ДЕМОЧКО

БУКОВИНСКАЯ ОДИССЕЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ЗНАМЕНИТОСТЕЙ

В рецензии на книгу Бабуха В.И. Буковинская одиссея исторических знаменитостей /В.И.Бабух, Т.В.Бабух. - Черновцы: Мисто, 2012. - 80 с., анализируются двенадцать очерков, в которых рассказывается о

пребывании на Буковине во время Первой мировой войны выдающихся личностей – коронованных персон, полководцев, деятелей революции, известных мастеров пера.

Ключевые слова: Буковина, Первая мировая война, И.Б.Тито, Николай II, Д.Карбышев, В.И.Чапаяев, Д.Рид, Л.Корнилов, А.Василевский, С.Есенин, М.Булгаков, Карл I, Н. Махно, И.Главка.

Viktor DEMOCHKO

BUKOVYNA ODYSSEY OF HISTORICAL CELEBRITIES

In the review there are analyzed twenty essays comprised in the book by V.I. Babukh, T.V. Babukh 'Bukovyna Odyssey of Historical Celebrities', Chernivtsi, Misto, 2012.-80 p., telling about prominent figures visiting or staying in Bukovyna during World War I – crowned figures, military leaders, revolution figures and famous writers.

Keywords: Bukovyna, World War I, J.B. Tito, Nicholas II, D. Karbyshev, V.I. Chapayev, L. Kornilov, A. Vasilevsky, S. Yesenin, M. Bulgakov, Charles I of Austria, N. Makhno, J. Hlavka.

У видавничо-інформаційному центрі «Місто» побачила світ книга журналіста Василя Бабуха і його сина Тараса. (Бабух В.І. Буковинська одіссея історичних знаменитостей / В.І.Бабух, Т.В.Бабух. -Чернівці: Місто, 2012 – 80 с.). Це видання містить дванадцять невеликих нарисів, які розповідають про перебування на теренах нашого краю, під час Першої світової війни і не тільки, видатних особистостей – коронованих персон, полководців, діячів революції, знаних майстрів пера. Книга суттєво доповнює чимало аспектів теми, які не знайшли свого належного висвітлення в працях авторів минулого століття і сучасності.

Василь Бабух давно виношував задум написати цю книгу. Поштоухом до цього стала інформація про перебування у 1915 р. у його рідному селі Вікно Заставнівського району майбутнього керманіча колишньої соціалістичної Югославії. Власне матеріалом під назвою «Вікнянський слід Йосипа Броза Тіто» і розпочинається захоплююча розповідь авторів книги про одіссею знаменитостей на буковинській землі.

Вперше про факт перебування Тіто у селі Вікно його мешканці дізналися з уст канадського профспілкового і громадського діяча Семена Равлика, який у 70-х роках ХХ ст. прибув сюди погостювати у своїх родичів. Під час Першої світової війни поблизу цього села відбувалися кровопролитні бої між російськими і австрійськими військами. В них брав участь і Тіто у складі 25-го хорватського піхотного полку австрійських збройних сил. Дислокувався цей бойовий підрозділ у селі Вікно. На прохання інтендантської служби молодого хорвата взяла до себе на постій тамтешня мешканка Ярина Равлик, яка була близькою родичкою згаданого канадського гостя. Вона і розповіла йому про вікнянську одіссею Йосипа Броза. Згодом Семен Равлик переповів почуте у своїй книзі, яку видав у Канаді.

З нарису дізнаємось, що на Заставнівщині Тіто отримав медаль “За мужність”, звання унтер-офіцера. Тут він у сутичці з черкесами Дикої дивізії був поранений, потрапив до російського полону і, опинившись у далекому Омську, загітований більшовицькими комісарами, вступив до Червоної гвардії й брав участь у боях проти формувань адмірала Колчака в складі інтернаціонального загону. Згодом Йосип одружився на росіянці Палагеї Білоусовій, яка народила йому сина Жарко. У 1920 р. він повернувся до Югославії. Перебуваючи на посту керманича країни, Тіто мріяв побувати в селі Вікно, де на його долю випали складні випробування. Проте коли про намір Броза дізналися очільники Чернівецького обкому компартії, то, за версією авторів книги, неабияк стривожилися, бо вважали, що пускати Тіто до Вікна, благоустрій якого на той час був непривабливим, ризиковано, оскільки це могло б викликати неприємні враження у високопоставленого югославського гостя. Та невдовзі питання про буковинські навідини диктатора відпало взагалі, бо в цей час почало погіршуватися його й без того підупале здоров’я. Та, долаючи недугу, Тіто продовжував жити бажанням про навідини до Вікна. Про своє бажання побувати у цьому селі Тіто висловився і під час зустрічі з нашим краєанином, уславленим співаком Дмитром Гнатюком. Керманич Югославії приймав його у своїй резиденції на острові Бріон, де буковинець виконав для нього кілька українських народних пісень.

Наступний нарис книги оповідає про перебування у Хотині у березні 1916 р. російського самодержця Миколи II. В ньому подана думка доктора історичних наук С. Пивоварова, що саме тут остаточно визрів план грандіозного наступу російської армії в Першу світову війну, що дістав назву «Брусиловський прорив». Підготовка до нього навесні 1916 р. збіглася з оглядом Миколою II у Хотині військових формувань Південно-Західного фронту під командуванням генерала О. Брусилова. У результаті цього наступу (22 травня – 31 липня 1916 р.) австро-німецькі війська зазнали відчутних втрат, через що змушені були залишити Галичину, Буковину й значну частину Волині. Австро-Угорщина після цього була практично знекровлена й неспроможна більше проводити самостійні військові операції. Наслідком дій російських військ став також перехід Румунії на бік Антанти. Отже, наголошують автори, овіяний славою Хотин вкотре став причетним до подій, які відіграли доленосну роль у європейській історії.

Залишив на буковинській землі свій слід й видатний російський інженер-фортифікатор Дмитро Карбишев. Зокрема, за його рекомендаціями, під час Першої світової війни були прокладені оборонні лінії на підступах до декількох населених пунктів нинішніх Новоселицького, Хотинського і Заставнівського районів. У зарисовці «Автографи фортифікаційного генія» наводиться цікавий факт про те, що свого часу в колективі Чернівецького водоканалу працював родич Карбишева, названий на честь свого прадіда Дмитром. Він шанував свого кривняка та добре знав його багатостраждальний життєпис, про що не раз розповідав колегам. Мав він у власному архіві й прижиттєві фото свого прославленого фамільянта.

Про перебування у 1915-1916 рр. на теренах нашого краю улюбленця радянського народу, легендарного комдива Василя Івановича Чапаєва йдеться у четвертому нарисі книги. Беручи участь у бойових діях на Волині, Галичині та Буковині, він за виявлену мужність був нагороджений чотирма Георгіївськими хрестами та Георгіївською медаллю 4-го ступеня. Одну з цих відзнак йому було вручено в приміщенні церкви села Топорівці теперішнього Новоселицького району. Крім того, Чапаєв був підвищений і в чині – вирішивши з рядового до фельдфебеля. В нарисі є чимало цікавої інформації про Василя Івановича, яку вдалося почерпнути від нині ще суцільної правнучки Чапаєва Євгенії. Кілька років тому ця жінка подивувала своїх співвітчизників сенсаційною книгою «Мій невідомий Чапаєв», за яку була прийнята до Спілки письменників Росії. Авторка виклала на папір маловідомі факти з життя прадіда, почуті з уст представників своєї родини, земляків та людей, наближених до Чапаєва.

«Журналіст комуністичної закваски». Під такою назвою автори наступного нарису висвітлюють життєвий і творчий шлях Джона Ріда, який завдяки своїй нашумілій репортерській книзі «Десять днів, що потрясли світ» увійшов в історію. Ця книга вперше повідала американському читачу про більшовицьку революцію в Росії. Але до того, влітку 1915 р., в розпалі Першої світової війни, цей фронтовий кореспондент одного з американських журналів, нелегально перетнувши кордон у Новоселиці, опинився в зоні бойових дій і почав висвітлювати перебіг бурхливих подій, які тут відбувалися. Найбільш цікаві епізоди, які мали місце в тогочасній Новоселиці, подані у нарисі. До речі, ці описи опубліковані в чудовій книзі Джона Ріда «Війна в Східній Європі», яка вийшла друком у Нью-Йорку в 1919 р. Влітку 1916 р. Джон Рід у своїх репортажах перелічив низку населених пунктів нашого краю, в яких побував під час їхнього захоплення росіянами. У своїй книзі «Вздовж фронту» він написав, що встиг навідатися до сіл Вікно, Чорний Потік, Самушин та Добринівці, де вела важкі бої 9-та російська армія. Після Лютневої революції 1917 р. в Росії Рід продовжував публікувати матеріали про своє перебування на фронтах Першої світової війни. Потрапили до його оповідей і нові згадки про Буковину, зокрема про перебування журналіста в Хотині та селах Бояни, Рокитне, Рідківці.

Відаючи данину поваги цій людині за симпатії до Жовтневої революції 1917 р., радянська правляча верхівка дала згоду на поховання Джона Ріда під стінами Московського кремля, коли той помер від тифу 19 жовтня 1920 р. В Новоселиці на честь журналіста в радянські часи було встановлено меморіальну дошку.

В розпалі війни на Західному фронті з інспектуючою поїздкою побував російський генерал Лавр Корнілов, який згодом став ідеологом і одним з натхненників білогвардійського руху в післяреволюційній Росії, очолював добровольчу армію, що чинила опір більшовизму. Біля села Вікно він навідався до Карачаєво-черкеської сотні, яка входила до складу Кавказького туземного кавалерійського з'єднання. Корнілов вручив бойові нагороди та

іменну зброю наймужнішим козакам сотні. В цей час у складі 9-ї армії, яка прикривала ліве крило Південно-Західного фронту, утримуючи широченний плацдарм між Прутом і Дністром, воював один з майбутніх ковалів перемоги над німецько-фашистськими загарбниками, маршал Радянського Союзу Олександр Василевський. Ставши професійним військовим, він завше наголошував, що на Буковині відбулося його бойове хрещення й що саме тут він формувався як майбутній воєначальник. Про детальне перебування на теренах нашого краю цих двох видатних особистостей розповідається у 6-му і 7-му нарисах.

Свій історичний слід на чернівецькій бруківці залишив і видатний російський поет Сергій Єсенін. Сталося це у червні 1916 р. Тоді юний поет входив до складу персоналу військово-санітарного поїзда, який зробив зупинку після Новоселиці і в Чернівцях для того, щоб довантажитися тут пораненими вояками, доставленими з фронтових зон. З матеріалу під назвою «Співець беріз у краю смерек» можна дізнатися і про інший цікавий факт. Виявляється, що до Чернівців був дотичним і син Єсеніна Олександр, який носив прізвище матері – поетеси і перекладачки Надії Вольпін. Він після закінчення механіко-математичного факультету Московського університету і здобуття вченого ступеня переїхав на викладацьку роботу до нашого міста. Але працював він тут недовго. 21 липня 1949 р. його заарештували співробітники органів держбезпеки за читання антирадянських віршів у колі своїх друзів. З Чернівців почався його страдницький шлях дисидента. У 1972 р. Вольпін емігрував до США. Під час горбачовської відлиги йому дозволили побувати на батьківщині. Під час однієї з мандрівок Олександр навідався й до Чернівців, де потайки зустрівся зі своїми колишніми друзями-науковцями.

Про перебування у 1916 р. в Чернівцях ще одного генія красномовного письменства, відомого російського письменника Михайла Булгакова дізнаємось з наступної розповіді «Автор «Майстра і Маргарити» теж дихав повітрям нашого краю». Тоді молодий випускник медичного факультету Київського університету працював лікарем у військовому шпиталі, який розмістився в стінах будівлі, де нині знаходиться обласна клінічна лікарня. З Чернівців Булгакову доводилось навідуватися і в населені пункти, відбиті росіянами в австрійців. Зокрема, він побував у селах Рідківці та Бояни, де діяли тимчасові пункти утримання поранених бійців. У своїх творах письменник лише раз згадав обласний центр. Його перу належать і скупі рядки про бессарабські села нашого краю та його мешканців, яких він назвав «невтомними працелюбами». Керівництво Чернівецької обласної клінічної лікарні має намір встановити меморіальну дошку на честь цієї видатної людини. Вона прикрасить фронтон теперішнього офтальмологічного відділення, де під час Першої світової війни Булгаков ніс свою медичну вахту.

Наступна невеличка зарисовка присвячена візиту в Чернівці останнього імператора Австро-Угорщини Карла I. 6 серпня 1917 р. монарх вирішив оглянути місто після його окупації російськими військами та підтримати

підупалий дух чернівчан, а заодно й перевірити бойову готовність виснаженого австрійського воїнства. Автори книги детально прокоментували п'ять світлин з Австрійської національної бібліотеки, які ілюструють матеріал, і які чудово передають атмосферу історичного дійства.

У передостанньому нарисі Василь і Тарас Бабухи висвітлюють маловідомі сторінки з біографії легендарної постаті доби українських визвольних змагань 1917-1921 рр., захисника селянства Нестора Махна і деяких його соратників, які як і він були дотичними до буковинської землі. 28 серпня 1921 р. кілька ескадронів повстанців на чолі з Махном, рятуючись від більшовиків, перетнули кордон з Румунією й подалися на територію бессарабських районів Буковини. Разом з дружиною Галиною Кузьменко Махно певний час перебував на Кельменеччині, а потім перемістився на Сокирянщину. Дехто з його бійців, як стверджують автори, залишився в цій частині нашого краю під фальшивими документами, щоб уникнути переслідувань з боку радянської влади. Вони тут завели власні сім'ї та виростили дітей, від яких приховали своє минуле.

Книгу завершує розповідь про найяскравіші миттєвості чернівецького періоду життя великого європейського зодчого, генія архітектури та безкорисливого мецената Йозефа Главки, який залишив нашому місту два видатні витвори – митрополичу резиденцію та вірменську церкву.

Перевагою цього цікавого науково-популярного видання є те, що воно щедро ілюстровано унікальними фотознімками, значна кількість яких публікується вперше. Книга стане добрим посібником тим, хто цікавиться історією Буковини: науковцям-історикам, учителям історії, студентам, краєзнавцям.